

POZŮSTALOST JOSEFA KOŘENSKÉHO V KNIHOVNĚ NÁPRSTKOVA MUZEA

Jiřina Todorovová

Josef Kořenský (1847–1938) patří dodnes k neznámějším českým cestovatelům, zejména pro svou bohatou literární a přednáškovou činnost a neutuchající snahu všechny své poznatky z cest zpřístupnit co největšímu počtu čtenářů a posluchačů.

Jeho život byl dlouhodobě a osudově spjat s domem U Halánků, s otevřenou společností kolem Vojty Náprstka.

Vojta Náprstek (1826–1894) byl příkladem osobnosti, kterou výrazně obohatil a zformoval právě pobyt v cizím prostředí. Plně si uvědomoval provinciální charakter a v mnoha případech i zaostalost českého prostředí, a kladl proto velký důraz na význam liberálních idejí a nových informací o světě. Podporoval české cestovatele, kterým umožňoval v prostorách svého domu prezentovat nejen jimi dovezené sbírky, ale i jejich nové poznatky a dojmy při veřejných přednáškách. Po zkušenostech ze Spojených obcí amerických se stalo jeho celoživotní snahou neustálé rozšiřování bohaté knihovny, což bylo obrazem jeho cíle pokusit se o co nejsystematičtější uspořádání znalostí o světě.

Kolem roku 1885 se scházeli v čítárně Náprstkova domu například takové osobnosti jako orientalista Rudolf Dvořák, filozofové Josef Durdík a T. G. Masaryk, básníci Julius Zeyer, Jaroslav Vrchlický a J. V. Sládek, matematik František Studnička, historik Jaroslav Goll, estetik a muzikolog Otakar Hostinský, sochař Josef Mauder, malíř Antonín Chittussi, lékař a geolog Otakar Feistmantel, první česká lékařka Anna Bayerová, politik a národohospodář Albín Bráf, notář a dramatik Josef Štolba, jeho bratr chemik František Štolba, žurnalista a pedagog Emanuel Tonner, přírodovědec Bohumil Bauše se svým bratrem technikem Pavlem Baušem a další.

Vojta Náprstek se stal vzorem, inspirátorem i mecenášem českých cestovatelů a intelektuálů s evropským, nebo dokonce světovým rozhledem. Svými aktivitami ovlivnil českou společnost, již otevřel dveře do světa. Dal příklad a pobídku svým obdivovatelům a následovníkům, mezi něž patřil i Josef Kořenský.

Není proto divu, že v knihovně Náprstkova muzea je uchována Kořenského pozůstalost, sestávající z rozmanitých materiálů – od zápisků a deníků přes obtahy článků, výstřižky, fotografie a kresby až po předměty osobní potřeby.

V roce 1865 byl absolvent reálky v Mladé Boleslavi Josef Kořenský přijat na první český učitelský ústav v Praze, jehož ředitelem byl Karel Slavoj Amerling (1807–1884). Stejne jako on byl i Kořenský na nejlepší cestě stát se polyhistorem, i když rostoucí specializace jednotlivých odvětví vědy mu umožnila uplatnit se pouze na rovině pedagogické, osvětové a popularizační. Protože se nemohl spoléhat na pomoc z domova, musel si mladý Kořenský v Praze přivydělávat v redakci Národních listů překladnm z nemtiny do ˇeštiny. Úzký rozsah přirodovedeckeho učiva na učitelském ústavu mu však nestačil, a tak navštěvoval i přednašky na univerzitě a technice.

Zájem o přirodnı vědy, který Kořenský projevoval jíž od dětství, mohl být po odchodu do Prahy uspokojen v plne míře, když byl přijat jako pomocník do služeby obdivovaného vzoru, Antonína Friče v ˇešském (Národním) muzeu. Mohl se tak ve Fricove muzejní pracovne plne zapojit do svého oblíbeného oboru a patřne se v něm realizovat.

V muzeu pořizoval inventar sbírek, opatřoval přirodniny vedeckými nazy a chodil na vycházky do skalních dolů v pražském okolí, kde sbíral zkameněliny k rozıřování muzejních i svých soukromých sbírek. Během svého působenı v muzeu rozřil své zájmy na botaniku a na entomologii.

Protože se během své práce a studia v muzeu ˇasto setkával se sbırkami ze zamorı, brzy se i on objevil v domě U Halnků. Zde si mohl nejen rozřil své poznatky v Naprstkove knihovně a muzeu, ale prostřednictvım setkání s cestovatelı (a budoucími cestovatelı) získal novou lákavou inspiraci. Mezi ty, kteř chtěli poznávat nove neprobádané oblasti naı planety, patřil i Emil Holub. Stejne starý Kořenský se s tímto studentem medicíny velmi rychle sblížil a jejich přatelství trvalo celý život.

Mladého Kořenského si pro jeho družnost, upřimnost a zaujetí pro všechna diskutovaná témata u Náprstka všichni brzy oblíbili. První pražský pobyt Kořenského skončil v roce 1867, kdy po absolvování učitelského ústavu dostal místo na obecne škole v Radnicích. Odtud v roce 1871 přešel do Litomyše a na zatku školního roku 1874/75 nastoupil jako odborný učitel na dívčí meštanskou školu na Smíchově.

S nove nabytımi zkušenostmi se tak mohl vrátit do prostředı domu U Halnků.

Po přichodu na Smíchov se Kořenský dál soustavne vzdelaval, navštěvoval muzeum, fyziologické přednašky a anatomická cvıenı na univerzitě. U Naprstků byl téměř každodenním hostem a přivadel sem i své žačky, jak o tom svedčí zápis v navstevnı knize ze 16. ˇervna 1877. Kořenský, který se zapsal jako Jos. Kořenský, učitel přirodnıch věd na Smíchově, sem přivedl dvanet dívek z 8. třidy.

Kořenského vzorem byl J. A. Komenský – byl věrný představě, že výuka má být názorná, atraktivní a vedená nenásilnou formou. Používal nové učební metody a jako neustále veselý a optimistický učitel přírodopisu, fyziky, zpěvu, němčiny, kreslení a měřičství byl u žáků velice oblíbený.

Byl zastáncem názoru, že pedagog by měl co nejvíce cestovat a tak se dokonale obeznámit s poměry ve světě. Jedině díky osobní zkušenosti je možné zprostředkovat dětem nové poznatky. Na své cesty odjížděl dokonale připraven studiem odborné literatury a jazyků, vždy s jasně a přesně vytyčeným itinerářem: jeho cesty byly pouze jakýmsi ověřením a doplňkem faktů, které už dávno ze studia znal. Na cestách si bedlivě všiml přírody a všech složek hospodářského, kulturního a náboženského života obyvatelstva, přičemž jako pedagog přirozeně věnoval pozornost školství různých národů, čímž mohl obohatit i svou vlastní učitelskou praxi.

Děti ve škole byly většinou prvními vědeckými posluchači, které po návratu ze svých cest Kořenský měl. Jim také přivážel, kromě předmětů do školních sbírek, různé droboty a zajímavosti. Velké množství sbírek neskončilo v Národním či Náprstkově muzeu, ale právě v kabinetech škol, kde působil. Jak bylo řečeno na začátku, své poznatky získané na cestách po světě se snažil předat co možná nejširšímu okruhu posluchačů a čtenářů, psal cestopisné knihy a hojně přispíval do přírodovědeckých a pedagogických časopisů a novin.

20. května 1893 se Kořenský vydal na svou dlouhou plánovanou a pečlivě připravovanou cestu kolem světa, která ho jako cestovatele asi nejvíce proslavila. Na cestě mu byl společníkem sládek a statkář Karel Řezníček. Během téměř celoroční cesty společně poznali Spojené státy, Havajské ostrovy, Japonsko, pobřeží Číny (Šanghaj, Hongkong), Macao, Javu, Singapur, Cejlon, Indii a Egypt.

Po jejich návratu Náprstek, který rád připravoval překvapení, zorganizoval dne 14. března 1894 pro přátele večírek v čítárně, která byla k tomuto účelu náležitě vyzdobena. Přivítání se zúčastnili Stanislav Kodým, Pavel a Bohumil Baušovi, Josef Durdík, synovci paní Náprstkové Jaroslav a Bohuslav Šimáčkovi a další přátelé a příznivci.

Nápis na slavoobránně před vchodem hlásal: „Všude dobře, doma nejlíp“. Malíř Karel Štapfer přeměnil čítárnu v čínsko-japonsko-indickou svatyni. Nakreslil Josefa Kořenského v japonském oděvu, jak sedí mezi gejšami a učí je zpívat „Kde domov můj“. Na obrázku lovců, jedoucích na slonech střilet tygry, přemaloval obličej na portréty obou cestovatelů. Aby nedošlo k omylu, připsal: „Kořenský a Řezníček na honbě“, což později nějaký vtipálek změnil, takže se četlo „na hanbě“. Také malíř Jan Prousek (1857–1914), bratranec Karla Řezníčka,

namaloval rozměrné upomínkové tablo s portréty obou cestovatelů. Je zajímavé, že tento obraz existuje ve dvou variantách – jedna je v majetku Náprstkova muzea, druhá dodnes visí v bývalé Řezníčkově vile v Žantově-Hrubé Skále, kde dnes sídlí obecní úřad. Potomci Řezníčkovy rodiny obraz věnovali obci.

V dvoudílné knize o své cestě kolem světa, která vyšla v nakladatelství J. Otto již v letech 1896–1897, Kořenský obsáhl široké spektrum přírodních oborů a života lidí v zemích, kterými projížděl. Z Kořenskému blízkých přírodních věd to byla například botanika, zoologie, ornitologie, entomologie, geologie, vulkanologie a astronomie. Ze společenských oborů to byla religionistika (od protestantských církví ve Spojených státech po všechna hlavní náboženství v Asii), historie, architektura, etnologie a popis zvyků a života obyvatel navštívených zemí vůbec. Žeň z Kořenského cesty byla bohatá. Hmotné sbírky byly velice cenné, z celkového pohledu však bylo nejhodnotnější právě osvětové zpracování cesty. Právě toho se Kořenský ujal s největší zodpovědností, a důkladně tak seznámil široké spektrum obyvatelstva se zeměmi, o kterých měli do té doby jen velice povrchní znalosti. Využíval k tomu nejen vlastních poznatků, ale přebíral i údaje jiných autorů a hojně čerpal z veškeré mu dostupné literatury.

Na druhou cestu, kterou nazval „k protinožcům“, se Kořenský vypravil 26. září 1900. Lodí odplul do Austrálie, odtud přes Tasmánii, Nový Zéland, Tongu, Samou a Fidži se vrátil do Austrálie, pak na Celebes a Jávu, do Singapur, Thajska, Hongkongu, Japonska, Koreje a přes Sibir zpět.

Na konci září 1901 byl již v Praze a žáčky se po jeho návratu měly na co těšit. Jeho první kroky vedly jako vždy do domu U Halánků. Vojta Náprstek v této době sice již nežil, s paní Náprstkovou byl ale Kořenský stále ve styku: do jejího domu přicházelo velké množství sbírek, které z cesty posílal. Na své cestě obstarával vzácné sbírky také pro další české ústavy.

Cestu na jižní polokouli literárně zpracoval v dvoudílné knize *K protinožcům*, která vyšla v letech 1901–1903 a kterou přepracoval v letech 1906–1910 do podrobnějšího, celkem dvanáctisvazkového díla.

Kořenského systematický přístup k práci se projevil v tom, že si z přečtené literatury dělal výpisky a později si začal vést i knihy výstřížků, tzv. scrapbooky, což byla také podstatná náplň Náprstkovy činnosti. Sám Náprstek dbal, aby byly vytvářeny tematicky různě zaměřené scrapbooky, z nichž pro nás nejzajímavější jsou monograficky pojaté exempláře věnované činnosti českých cestovatelů. Do těchto výstřížkových knih se nevěpovaly jen tematicky vhodné články z novin a časopisů, ale i dopisy, brožury, plakáty, pozvánky, navštívenky, úmrtní oznámení, letáky apod. Hodnotu této práce můžeme mnohdy plně oce-

nit až dnes, Náprstek a Kořenský si však již tehdy uvědomovali, že množství informací o různých záležitostech, roztržštěné ve výtiscích časopisů a novin, je natolik cenné, že se vyplatí je systematicky shromažďovat a předejít tak tomu, aby upadly v zapomenutí. Cenným pramenem jsou také Kořenského deníky a záznamníky z cest.

Ať se Kořenský vypravil kamkoli, vždy bylo jeho prioritou informovat své spoluobčany o věcech, které prožil a zjistil na svých cestách. Osvětový a vzdělávací účel cest a jejich využití pro pedagogickou praxi byly jeho prvořadým zájmem, a proto byly Kořenského cesty podporovány mnohými jednotlivci i institucemi.

Ze svých cest přivezl mnoho přírodnin, knih, tiskovin i předmětů uměleckého a etnografického rázu. V archivu knihovny Náprstkova muzea se dochoval seznam předmětů, které Kořenský prodal muzeu po návratu z první cesty. Seznam datovaný 7. dubna 1894 obsahuje 75 předmětů, převážně z Japonska a Číny. Při druhé cestě dala paní Náprstková Kořenskému část peněz na nákup sbírek předem a další prostředky poukazovala během cesty přes banku.

Prostřednictvím Kořenského se do muzejních sbírek také dostal dar Bohumíra Lindauera z Nového Zélandu – dva velké maorské pláště, menší pláštík zdobený ptačími pírkami a zástěrka z trubičkovitě zkroucených listů.

Na rozdíl od jiných cestovatelů neposkytl Josef Kořenský muzeu ucelený etnografický soubor. Nezměrná šíře jeho zájmů i poměrně krátkodobé pobyty v jednotlivých zemích to neumožňovaly.

Ve své literární tvorbě se Josef Kořenský snažil zdůraznit především poznávací složku, kterou doplňoval četnými fotografiemi, kresbami a náčrtky.

Kořenský sám nefotografoval. Poměrně rychlé střídání navštívených zemí a krátké pobyty v nich neumožňovaly fotografovat, protože k výbavě fotografa té doby patřil těžký neskladný fotoaparát, těžké skleněné desky a řada chemikálií. Obtížné bylo i vyvolávání snímků. To si Kořenský, cestující vlastně „nalehko“ z místa na místo, nemohl dovolit. Proto fotografie hojně nakupoval a i sám se nechával často a rád fotografovat. To nebyl ani v jeho době problém. V každém turistickém centru na celém světě existovali profesionální fotografové, kteří se specializovali na výrobu snímků pro turisty. Tyto fotoateliéry měly velkou zásobu fotografií, které se v nezměněné podobě z původních skleněných desek produkovaly i mnoho let, takže se může stát, že případné datum uvedené na snímku nesouhlasí s datem pobytu cestovatele v této lokalitě.

Bylo by zajímavé přesně zjistit, kdy a kde kterou fotografii Kořenský koupil. Bohužel to není možné – fotoateliéry měly své pobočky na různých místech

a prodávaly tam kompletn produkci. Zákazníci vybrali snímky, kter se jim libily, podle tištěných nabídkových seznam. Kořenský kupoval obrázky mst, kter navštívil, i těch, kter nenavštívil, kromě toho nkter msta navštívil několikrát.

Tyto fotografie byly velmi žádanými a oblíbenými suvenýry a dodnes jsou součástí fondů v mnoha muzeích nejen u nás, ale po cel Evropě. Tematicky jsou fotografie velmi rznorod. Jednotliv série jsou věnovány architektuře, prodnm krsm, umleckm památkám, zachycují i scény ze žvota (často aranžování), atelirov záběry i snímky prodnm a muzejních exponátů. V Kořenského fondu jsou uloženy pochopiteln i fotografie, kter si prvezl ze svých ostatních cest, i fotografie, kter si opatřoval z jiných zdrojů, kupoval je nebo dostával v příběhu let a pouřival jako ilustrace ke svým četnm článkům a knihám.

V Nprstkov muzeu, v knihovn a v etnografickm oddlen, je snímků z Kořenského a Řeznckovy pozůstalosti uloženo 1 507 inv. čísel. Z tohoto počtu je 682 inv. č. uloženo v etnografickm oddlen NpM. Kořenského fond v knihovn NpM pod signaturou 193 čt 819 inv. č., 6 inv. č. je pod jinými signaturami. Kromě snímků z Asie a Afriky obsahuje i snímky z Evropy, rusk Sibrie a Severn Ameriky.

Pozůstalost Josefa Kořenského v knihovn NpM stále zůstává cennm a bohatm zdrojem informci pro badatele různých oborů a je jimi stále vyhledávána.

Tento příspěvek vznikl za finančního prspn MK ČR v rámci VVZ NM - MK 00002327202 „Osobnosti česk vědy a kultury“.

Obrazov příloha:

Yellowstone

Tasmánci

Kořenský a Řezníček v japonském oděvu